

УДК 82.09(=163.2)(477+478)

ОБРАЗ БУДЖАКА В ЕСТЕТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ БЕССАРАБСЬКИХ БОЛГАР УКРАЇНИ ТА МОЛДОВИ

Т. Шевчук

*доктор філологічних наук, професор,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті студіюється образ Буджака, сформований в естетичній рецепції бессарабських болгар України та Молдови. Зокрема, він розглядається в синхронії та діахронії, що відбувається у вертикальній парадигмі некло/рай. У поетичній творчості бессарабських болгар виокремлено такі домінуючі концепти: переселенці, дім, город, лоза, степ, далечина, шлях, горизонт, ріка, Дунай. Образ Буджака нерозривно пов'язаний з героїчними постатями протоболгарської історії (Аспарух, Кубрат, Огуз). Популяризація героїчної історії болгар бессарабськими митцями несе освітню і виховну функцію, долає онтологічну драму відриву від історичної батьківщини, виправдовує факт переселення і рабську працю перших колоністів.

Ключові слова: Буджак, рецепція, переселенці, степ, дім, регіон, ідентичність.

Регіональна література півдня Одеської області (регіон Буджак, або Південна Бессарабія) яскраво представлена поетичним доробком сучасних митців, який віднедавна став предметом фахових літературознавчих студій науковців Ізмаїльського державного гуманітарного університету: Г. Райбедюк [12; 13; 14], Л. Реви [20], А. Соколової [16; 17], В. Телеуці [18], О. Кіскіна [19], О. Вігера [21] та ін., які закладають підвалини історіографії курсу «Література рідного краю», що активно впроваджується в загальноосвітні середні школи. Увага дослідників фокусується на україно- та російськомовній художній творчості митців. Актуальність звернення до вивчення художнього доробку бессарабських болгар обумовлена його високим мистецьким рівнем, яскравою панорамою овіяних міфопоетичним сприйняттям навколишнього світу регіональних топосів, що укорінюються у власну національну історію та глибоко пов'язані зі спробами етнічної самоідентифікації.

У XIX ст. болгарська община формувалась в межах єдиної Бессарабської губернії Російської імперії; за часів СРСР – функціонувала в рамках умовних рубежів союзних республік України та Молдови, а після розпаду радянського союзу опинилась між кордонами двох незалежних держав. На межі XIX-XXI ст. значна частина бессарабських болгар пройшла процес репатріації та отримала громадянство республіки Болгарія. Відтак представниками літературного процесу Буджака, що мають болгарське походження, здебільшого є громадяни трьох країн – України, Молдови та Болгарії.

Буджак як унікальний геокультурний простір, сформований в умовах пограниччя і постійної зміни державно-політичної влади, став плацдармом для формування специфічної етнокультурної спільноти, за якою закріпилося стійке самовизначення «бессарабські болгар». «Ідентичність даної групи, – зазначає С. Коч як експерт з питань ідентифікаційних процесів різних етнічних груп на півдні Одеської області, – впродовж всього періоду вибудовувалася таким чином, щоб зберегти можливість належати кожному з існуючих центрів, периферією яких виступала Бессарабія. <...> Діаспора свідомо формує риси «транскультурності», що дає їй можливість поєднання кількох культурних орієнтирів у створенні власної ідентичності, здобувати, порівняно з етносом, більше можливостей варіювати з етнічними рисами» [6, с. 372-374].

Провідною дослідницею літературного спадку бессарабських болгар є проф. ВТУ «Св. Св. Кирило та Методій» Є. Налбантова, яка є автором низки наукових праць [9; 10];

11], зокрема монографії «Подстъпи към съвременната българска поезия от Бесарабия и Таврия» (2014) [8] та укладачем електронної болгаромовної антології «Българські поети от Бесарабия и Таврия» (2005), у передмові до якої дослідниця відзначає, що унікальність поетичної творчості бессарабських і таврійських поетів радянського періоду пов'язана з фактом її виникнення в умовах повної відсутності власної літературної традиції [3], адже автори виростили в російськомовному середовищі, а «залізна завіса» часів СРСР унеможливила високий рівень розвитку культурних контактів, який спостерігається сьогодні. Проте, увага болгарських учених природно фокусується, насамперед, на аспектах духовного зв'язку митців з історичною прабатьківщиною, що зринають на сторінках поетичних і прозових творів бессарабських художників слова болгарського походження.

Метою цієї розвідки є прагнення відтворити образ Буджака, представлений у художній творчості уродженців цього регіону, що вже стали визнаними класиками літературного процесу України, Молдови та Болгарії (Петр Бурлак-Волканов, Ніко Стоянов, Володимир Калоянов, Тодор Стоянов, Тетяна Танасова-Тодорова та ін.). Матеріалом дослідження є також російськомовна проза Валерія Азманова; представника молодшої плеяди українських бессарабських поетів Івана Дерменжі; письменників і поетів болгарської общини республіки Молдова, які відтворюють у своїй творчості образ Буджака (Георги Барбаров, Ганна Малешкова, Микола Куртєв).

Г. Райбедюк у розвідці «Художня мова поетів Подунав'я» (2006) зазначає, що місцеві топоніми (Буджак, Дунай, Ялпуг, Ізмаїл, Кілія, лиман, степ тощо) є ключовими концептами мовної картини світу визначних буджакських поетів українського походження (М. Василюк, Т. Кібкало, В. Рева та ін.). «Вони широко використовуються в художній палітрі кожного з аналізованих поетів, – зазначає вчена, – знакуючи рідний край та його природу, передаючи глибокі патріотичні почуття. Топоніми як символи «малої» батьківщини характеризуються варіативністю номінацій, яким відповідають індивідуальні, своєрідні комплекси чуттєвих образів та асоціацій» [14, с. 143]. Болгарські бессарабські митці не є виключенням: образ Буджака є одним із стрижневих символів їх естетичної рецепції, через який вони прагнуть самоідентифікації, усвідомлення і прийняття найважливіших онтологічних маркерів своєї етнічної групи; значущості культурних традицій та їх глибинних смислів; свого місця в парадигмі велика/мала батьківщина, країна/етнос, нація/община тощо.

Образ Буджака розглядається бессарабськими поетами і письменниками болгарського походження в синхронії та діахронії, що, зазвичай, відбувається у протилежних ціннісних конотаціях. Так, мотив еміграції, як і образи переселенців є константними для діахронічного виміру естетичної рецепції образу Буджака. В історичній ретроспективі спостерігаються протилежні оцінки культурного ландшафту регіону, який почав розбудовуватися на початку XIX ст. Як відомо, після включення південної Бессарабії до складу Російської імперії і депортації ногайських татар, гостро постало воєнно-політичне питання культурного освоєння і облаштування пустих земель, для розв'язання якого були запрошені іноземні колоністи (болгарські, гагаузькі, німецькі, швейцарські, албанські та ін.) за умов значних економічних пільг і привілеїв.

У літературному доробку бессарабських болгар можна знайти протилежні оцінки подій початку колонізації Буджака співвітчизниками у вертикальній парадигмі пекло/рай. Регіон ототожнюється з пеклом на землі в контексті драматичного відчуття фатальної помилки, якої припустилися шукачі кращої долі. Переважна кількість митців усвідомлює, що інший клімат (необлаштований голий степ, вітри, засухи) і реальність, з якою зіткнулися перші переселенці (спустошення, голод, злидні) обумовили високу смертність і гірке розчарування.

В історичному романі «Знайти джерело» («Да намериш разковничето», 1998) молдавських письменників болгарського походження М. Куртєва та Г. Малешкової з опертям на сімейні архіви «без купюр» описано жахіття, з якими спіткнулися болгарські

переселенці в Південній Бессарабії. Величний Дунай наділяється ознаками негативного потойбічного простору, який поглинає частини каравану мігрантів, що «платять страшну ціну за свою дурість»: значні втрати людей, худоби та речей під час переправи. Непривітний географічний ландшафт нової землі протиставляється ідеалізованим пейзажам залишених місць: Балканські гори як укриття / плоска як сковорода земля; комфортний клімат / піщані вихри; прохолодні джерела / відсутність води для поливу; краєвиди / гола пустеля замість обіцянок про рай на землі. Автори емоційно підкреслюють, що болгарським землеробам було запропоновано вирішити справу, з якою не впоралося будь-яке плем'я, що тут проживало. Глибоко вкопані глиняні землянки як перші тимчасові оселі, які колоністи мали змогу розбудувати в умовах відсутності інфраструктури, нагадують жахливе гетто на маргінесах цивілізації – залишені кам'яні будинки з верандами та різними стелями будуть з'являтися лише у снах. Людей настагає запізніле прозріння: страшна бідність, замість рівних прав – обслуговування багатих землевласників на межі кріпацтва, відсутність можливості повернутися і небажання тут залишатися. Трагічне усвідомлення онтологічної катастрофи підсилює метафора «дърво без корен» (дерево без коріння), що стає основою самоідентифікації мігрантів першого покоління бессарабських болгар [7].

Протилежним естетичними оцінками, пов'язаними з ідеалізацією історичних подій у межах діахронії, насичена повість В. Азманова «Довгий шлях до щастя» (2014). Так, болгарські мешканці масово отримують вісточки про високу якість життя від емігрантів першої хвилі (с. 53); організація переселення облаштовується на високому рівні (с. 50-53); під час переїзду вмирають тільки німечні старці (с. 55); перед очима новоприбулих відкривається ідилічний пейзаж Ялпуга, усіх охоплює відчуття щастя і захищеності (с. 56); по прибуттю колоністи проходять інструктаж «про дотримання правил гігієни, правильного харчування і вживання питної води», «порядок будівництва, використання будматеріалів, дотримання правил пожежної безпеки» (с. 56), отримують палатки або окопуються в землянках і приступають до возведення нових чудових будинків. Будь-які негаразди згадуються виключно на тлі ще гірших випробувань, учинених турецькою владою, наприклад: перепливаючи Дунай під час переправи через побоювання бути затриманим, головний герой Стоян згадує, якою набагато холоднішою була гірська річка, якою він втік з тюрми (с. 55-56); землянка Стояна нагадує рай порівняно з османською тюрмою (с. 59) тощо. В кінці повісті головний герой щасливо проводить вечори на кухні генерала І. Інзова за чашкою чаю, розповідаючи про жахи життя під турками (с. 62); насамкінець для підсилення ефекту високого рівня культурного життя в Буджаку зринає й образ О. Пушкіна, який завжди «з хвилюванням згадував свою подорож Бессарабію» [2, с. 64].

Образи мігрантів є константними у поетичній творчості бессарабських болгар. Ліричний герой Г. Барбарова у вірші «Переселенці» згадує перших колоністів з жалем і подякою за їх страждання (мъки) і важку працю. Хронотоп твору побудований на протиставленні свій/чужий, у якому культурне поле чужого простору уособлює Буджак :

*Някога биле деца на земята си.
Сега са камъни на чуждите гробища.
Сега са облаци в чуждите небеса.
Сега са ангели в далечните църкви.
Откривали дълги години
пътечки към слънцето
не за себе си - за нас.
И ние, свикнали да бъдем
чужди навред,
не забравяме да благодарим
прадедите си за тези мъки.
[15, с. 110]*

*Колись ви були дітьми своєї землі
Тут – каміння на чужих могилах
Тут – хмари в чужих небесах
Тут – ви янголи в далеких церквах.
Ви довгий час для нас відкривали
стежинки до сонця
не для себе робили це – для нас.
Наразі ми звикли, що залишатимемо
чужинцями й далі,
давайте подякуємо
прадідам за їхні страждання.
Тут і далі переклад з болг. Т. Ш.*

Лірична героїня Т. Танасової-Тодорової також відчуває себе як бессарабська болгарка чужою будь-де, зокрема і на освоєній важкою працею предків новій батьківщині («Участь»):

*Чуждинка съм във... всеки край.
И на кого ще домилея!
Оттам заминали, а тук
и досега сме беженари.
Дали и моя пра-правнук
съдбата тъй ще го опари?
[3]*

*Чужачка я ... у кожному краї.
І що попереду!
Звідти ми пішли, а тут
Ми досі біженці.
Невже й праправнуку моєму
судилася така ж доля?*

Образи колоністів яскраво представлено і в сучасному живописі Буджака. О. Кара передає на своїх полотнах духовний світ бессарабських болгар, їх звичаї та традиції. Сакралізація побуту і невибагливої сільської праці є найважливішою характеристикою його творчості («Перша борозна», «Нитки з минулого», «На новій землі, під новим небом», «Сільське свято» й ін.).

На картині «Переселенці» закодовано життєву драму перших мігрантів, що вирушили у невідоме. На передньому плані зображено одну з таких сімей на возі з пожитками, яку супроводжує ангел. Повозка знаходиться між двома світами. На задньому плані композиції колірний фон картини поділений на дві частини: темно-синій (символ стабільності, вічності) стає знаком минулого, яке «обнулилося» (Болгарія); і блакитний, як небесний колір надії, забарвлює подвійний арочний простір невідомого майбутнього (Буджак).

Образ арки має глибоке символічне значення: в древніх ритуалах проходження через арку означало нове народження, закінчення певного етапу життя і початок нового. Звідси йде традиція проходження під аркою для молодят, будівництво тріумфальних арок для переможців та ін. Оскільки в умовному зрізі нового життєвого простору (Буджак) представлена подвійна арка, митець ставить питання, що саме чекає на переселенців: за однією з арок знаходиться порожнеча (перехід в небуття), а за іншою – символічні сходи, що ведуть до кращого життя, яку втілює образ будинку і окультуреного простору (мал. 1).

Незважаючи на гіркий присмак туги і жалю за покинутою історичною батьківщиною та гіркою долею перших колоністів, у переважній більшості пейзажної лірики оспівується і навіть ідеалізується образ сучасного Буджака, відбудованого важкою працею колоністів. Позитивний культурний простір рідного краю, який розцвів завдяки невтомній праці переселенців, становлять концепти *ПАГОРБ, РІКА, ГОРОД, ЛОЗА, СОНЦЕ, ОРАЧ* (Г. Барбаров, «Буджак»):

Хълмове.

*Реки.
Градини и
лозя.
Слънцето, весело претъркулило се,
не може да стигне орача
в полето.
[3]*

Пагорби.

*Ріки.
Городи й
лозя.
Сонце, у веселому бігу,
не може наздогнати орача
в польоті.*

Г. Барбаров оспівує рідне містечко Кортен, милуючись «рідними просторами», «своїми» небесами («мої навред небеса»), де все нагадує про щасливе дитинство («Кортен»). О. Катєв у ліричній присвяті «Моєму приятелю» з любов'ю згадує «буйні золоті ниви широкого Буджака» [15, с. 106]. «Синьою південною красою» безкрайнього неба Буджака милується ліричний герой І. Мавроді («Люблю тебе без тям»), у якого викликають сльози («блика моята сълза») згадка про «золоту неоссяжність» рідних милих степів [15, с. 19]. Степний вітер лагідно доносить вісточки з рідного буджакського краю герою вірша І. Волкова «Рідне слово». Так, у синхронічному зрізі літературної творчості бессарабських болгар концепти *СТЕП, ВІТЕР, ДАЛЕЧИНА, ШЛЯХ* позбавлені негативної

конотації й передаються у романтизованому ключі (П. Бурлак-Волканов, «Мій любий край»):

*Мой край любим,
Буджак мой ненагледен.
Под твойта ясна южна синева
Аз крачих светло, По зрънца събирах
Непетите си трепетни слова.*

...

*И впивам своя ясен поглед дълго
Във твойта бисерна далечина,
И чувам: трактори зад хоризонта
Боботят в синята ти тишина.*

...

*Мой край любим,
От теб съм очарован,
От теб аз вземам исла и любов.
Дордето жив съм – аз теб ще пея
В живота си нелек, прекрасен, нов.
[15, с. 58]*

*Мій любий край,
Буджак мій ненаглядний.
Під ясною поденню блакиттю
Я вийшов в степ збираючи як зерна
Ці соромливі трепетні слова.*

...

*І довго дивлюсь ясним поглядом
В твою перлинну далечину,
І чую: трактори за горизонтом
Гудять у синій тиші.*

...

*Мій любий край,
Тобою зачарован,
Беру від тебе славу і любов
Доки живий, буду оспівувати
Тебе в житті нелегкому, прекрасному,
новому.*

Іншими суттєвими характеристиками Буджака в ліриці сучасних митців є образи квітучої вишні, Дунаю, ранкових світанків і величних заходів сонця на тлі безкрайнього горизонту, що є невід'ємною ознакою степного простору. Ліричний герой вірша Н. Стоянова «Назавжди» усвідомлює свій глибокий нерозривний зв'язок з малою батьківщиною, перебування на якій пов'язано з відчуттям комфорту, умиротворення, замилування:

*Ах, залезът неповторим
над хоризонтите далечни!
И вие, утринни зари,
завинаги сте с мене вече.*

*Нима тоз, що ви е видял
и чул ви е, ще ви забрави?
Аз този вишнев облак бял
в града ви го донесох право.*

*И тоз над Дунава порой,
над езерцето - хрусталака
и люляковият прибой -
една картина от Буджака...*

*Ти цяла си у мен, в кръвта.
Пил съм те с майчиното мляко...
Родино Малка! На света
навеки с теб съм свързан, майко!
[15, с. 77]*

*Ах, закат неповторимий
за далеким хоризонтом!
Й ти, ранковий світанок,
Ви зі мною назавжди.*

*Хіба є такий, хто вас бачив
Й чув вас і зміг забути вас?
Образ білої хмари вишині
Саме тут я оцінив.*

*Дунай, що розлився,
Куці над ставком
Й ліловий прибій
Утворюють картину Буджаку...*

*Ти весь в мені, в крові.
Я випив тебе з молоком матері...
Мала Батьківщино! У світі
Назавжди з тобою пов'язаний, матусе!*

В літературі бессарабських болгар культурний концепт ДІМ став основоположним життєстверджувальним архетипом, культурним маркером, метою, символом стабільності й заможності. Оповідання В. Азманова «Подорож місцевого значення» (2017) відкривається описом будинків героїв Петара та Дем'яна: «Обидва будинки розташовувалися в мальовничому місці. З вікон відкривався чудовий вид на неосяжну гладь озера, а стежка від будинку вела прямо вниз по схилу, що проходить поблизу глибокого яру до самого берега. Містечко, в якому жили брати Петар і Дем'ян, називався Болград і був він побудований всього через якихось сім років після переселення болгар в Бессарабію. Не всі колоністи поки мали свої будинки. Багато з них ще продовжували жити в тимчасових землянках, благо це дозволяв теплий клімат [1, с. 25].

Будівництво кам'яного будинку героями роману М. Куртева та Г. Малешкової «Знайти джерело» символізує жаданий добробут. У цьому творі сакралізація топосу дому представлена описом його освячення, яке для переселенців стає не просто ритуалом, а ініціацією, оскільки веде до остаточного відриву від історичної батьківщини через укорінення на буджакській землі й початком формування субетнічної спільноти.

У вірші Т. Стоянова «Дорога» представлено ностальгічний мотив відвідування старої батьківської хати, пов'язаної зі спогадами дитинства, які зображено за допомогою протиставлення дитячих і дорослих естетичних оцінок якості життя в скромному буджакському селищі, яке занепадає, в контексті усвідомлення ліричним героєм меж своїх перспектив:

*Този път води към селото,
към бялата къщичка,
която все още ме помни
като дете. Тогава...
Да, тогава пътят
изглеждаше широк,
дълъг и безкраен,
и най-силното ми желание
беше да го измина докрая,
да видя къде той свършва...
Днес аз широко крача
из изоставения тесен и неравен
междуселски път,
и за съжаление вече знам
къде той свършва...
[3]*

*Ця дорога веде до села,
до білого будиночка
який все ще мене пам'ятає
дитиною. Тоді...
якою ж здавалась тоді
дорога широкою,
довгою й безкрайною,
а найсильніше моє бажання
було пройти її до кінця,
побачити, де вона скінчається...
Сьогодні я впевнено крокую
тісним і вибоїстим через занепад
сільським шляхом,
з жалем усвідомлюючи
де він скінчається...*

Образ Буджака в естетичній рецепції бессарабських болгар нерозривно пов'язаний з героїчною постаттю протоболгарської історії ханом Аспарухом, зокрема ханами Кубратом і Огузом, ставки яких знаходилися на території Північного Причорномор'я в VII ст. н.е. Звернення до цих образів пов'язано з прагненням формування «свого» простору культури, вважати «свою» «косвою» землю, за правом укорінитися в регіоні. Формування болгарського етносу на території Нижнього Дунаю є історичним фактом: за візантійськими хроніками, відлік існування Першого Болгарського царства датується 680 роком підписання мирного договору між імператором Костянтином IV (Погонат) і Аспарухом внаслідок розгрому візантійців у битві при Онгалі (Онгал), після чого його орда змогла перейти через Дунай. Болгарські історики схиляються до думки, що під назвою Онгал (у різних варіаціях написання Ὠγγλος, Ὀγγλος, Ὀγλος, Onglon, Noglon – перекладається «кут», рос. угол) розуміється саме Буджак [5]. За умовами договору, Костянтин IV був зобов'язаний платити данину булгарському ханові, факт чого був надзвичайно принизливим для візантійців, однак дав потужний поштовх до націотворчих процесів племінних союзів давніх булгар.

Популяризація героїчної історії протоболгар бессарабськими митцями несе освітню і виховну функцію, долає онтологічну драму відриву від історичної батьківщини, виправдовує факт переселення і рабську працю перших колоністів (Ніко Стоянов, «Від Буджаку до Болгарії»):

*Събуди ме, ветре, ведър, сух,
Та да минем, ветре, пак
Ний по дирите на Аспарух,
Тръгнали от древния Буджак.*

*Розбуди мене, безтурботний суховіє,
Давай, вітре, знову підємо
Дорогами Аспаруха,
Що починаються з давнього Буджаку.*

*Да преминем Дунава широк –
Да се спрем наврѣх Балкана,
Гдето нявга, като скулест бог,*

*Перейдемо широкий Дунай –
Підіймемося до Балкан,
Де скуластий бог*

Гордо бе застанал хана...

*Дни, години, векове,
Като шумата изгарят...
Оттогава и оттам
Началото си взе БЪЛГАРИЯ...
[15, с. 77]*

Охороняв гордого хана.

*Дні, роки, століття,
Пішли у небуття...
З тих пір і звідти
Виникла БОЛГАРИЯ...*

У вірші І. Волкова «Пам'ятай, Буджак!» серед історичних подій, що відбувалися в регіоні (як-от: скіфська навала, взяття фортеці Ізмаїл О. Суворовим тощо) згадується й підкорення Буджака ордами Аспаруха. Автор пишається гордими протоболгарами («прабългари горди»), які під широким південним небом палили свої вогнища. Ліричний герой вірша Ю. Сарсакова «Світанок в Буджаку» проводить безсонну ніч у роздумах над минулим краю. Задумливо дивлячись у вікно («тихо спирам пред прозореца»), він викликає у своїй уяві образи степної кінноти воїнів Аспаруха, що проносилися по землі, де нині стоїть батьківська хата. Образи войовничих кочівників героїзовані: «сильні, спритні, безіменні» («яки, пъргави, безіменни»), збагачені вірою й відвагою («с вярa и кураж опалени»), не підкорені у битвах («във битките не паднали»). В уяві ліричного героя вони, як привиди, з'являються в тумані з гучними криками, підкорюючи собі нові землі:

*Съмва се. Затварям книгата.
Тихо спирам пред прозореца.
Виждам клонове издигнати,
Чувам тропота на конница.
Виждам ги, в мъгла потънали,
Аспаруховите воини,
Чувам виковете, гръмнали
Над тълпите – многобройните.
Яки, пъргави, безіменни,
С вярa и кураж опалени,
Толкоз пътища изминали,
Но във битките не паднали.
Съмна се. Открих прозореца
В родната ни къща – майчина,
Там, къде-то мина конница,
Вдига се тревата смачкана.
[15, с. 123]*

*Світає. Закриваю книгу.
Тихо зупиняюсь у вікна.
бачу вигнуте гілля,
Чую тупотіння кінноти.
Бачу у ві млі туманів
Аспарухових воїнів.
Чую крики, що лунали
Над натовпом численним.
Сильні, спритні, безіменні,
Вірою й відвагою збагачені,
Стільки шляхів пройшли,
Але в битвах не скоренні.
Світає. Відкриваю вікно
Рідної майчиної хати,
де колись неслась кіннота
Здибуючи товчену траву.*

Сакралізація Північного Причорномор'я як священної землі, пов'язаної з початком формування болгарського етносу, спостерігається в поезії таврійського болгарина В. Калоянова. Образна система вірша «Коні землі обітованої» відтворює міфопоетичну картину життя давніх кочівників у неосяжних південних степах сучасної України. Культурне поле твору становлять концепти *СТЕП*, *КОНІ*, *ПОЛЕ*, *ВІТЕР*, *ПІСНЯ*, *ХАНСЬКИЙ ШАТЕР*. Священний характер життя протоболгар підсилено вказівкою на покровительство Тангри – верховного божества тюркоболгарського пантеону, що символізує єдиного Бога як творця усього суцього. Ім'я Тангра має давнє іранське походження і різні варіації (Тангре, Тингри, Дангра, Дингир), а також своєрідне піктографічне зображення у вигляді семикутної розети. У вірші «Мої пісні» В. Калоянова знову зринає образ Тангри, який охороняє шатер легендарного хана.

В ліриці І. Дерменжі представлено спробу осмислити генеалогію гагаузького етносу, яка пов'язується з образом легендарного хана Огуза, що вважається предком низки тюркських народів, зокрема Сельджуків, Османів, Каджарів, Авшарів, а в давньоруських літописах окремі огузькі племена, що проживали в степах Причорномор'я, відомі під назвою печенігів. Бессарабський поет болгаро-гагаузького походження пишається героїчною історією свого етносу та екстраполює міфопоетичні характеристики на його сучасних представників:

*Хан Огуз наш славный предок, в битв века и темных другов
Основа в начале зры род прекрасный гагаузов.
От него исходят корни удивительного рода
Дух пленительной свободы гагаузского народа.*

*Чабанов и земледельцев, славных воинов, и все же
Восхитительных красавиц, абсолютно непохожих.
Страсть рождающие в танце, крепость дедовских традиций.
Друг за друга и горою, мужество на смелых лицах.*

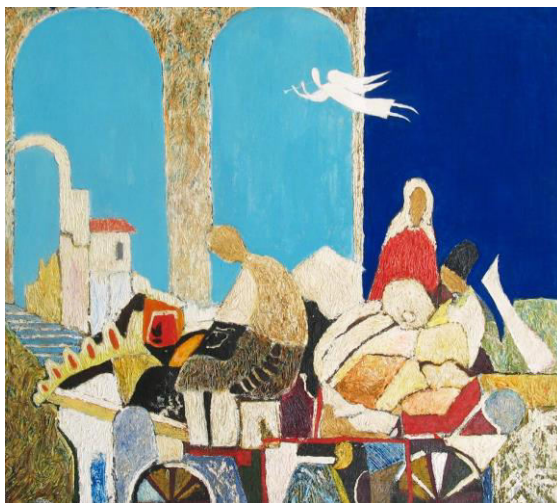
*Вот вам толика всего лишь иль мельчайшая крупница.
Криком камышовой цапли, мой Ялуг, родные лица.
Мой народ, моя дорога, буйство гордых гагаузов.
Замечательных потомков Хана славного Огуза [4, с. 90].*

Болгарські поети Бессарабії маркують істотні етнічні риси локального соціуму, виокремлюючи в менталітеті співвітчизників залишки балканської войовничості та гарячкватості («хайдушко», «горещо») в контексті визнання себе «синами Буджака» (Н. Стоянов, «Щось від Балкан»). Ліричний герой вірша «Мадарський конник» Н. Стоянова вважає знаменитий наскальний пам'ятник Мадара уособленням «болгарського духу», який глибоко впливає на усвідомлення болгарської ідентичності («бие днес копита в мен»). Константними також виступають заклики зберегти свої етнічні риси: «българин да си остане / и да опази своя род!» (Н. Стоянов, «Залишайся болгаринином») і мову («Болгарська мова» Т. Стоянова, «Мова моя рідна» Т. Танасової-Тодорової, «Материнська мова» Н. Стоянова; «Рідне слово» І. Волкова, «Болгарин-болгарист» Н. Суфларски й ін.).

Феномен етнічної самоідентифікації бессарабських болгар, увиразнений у їх літературному спадку, є прикладом соціальної синергетичної системи, що самоорганізується у відповідь на виклики сучасності, актуалізуючись у Буджаку як точці біфуркації.

Образна система картини світу, представлена в їх художній творчості, вибудовується на принципах естетичної рефлексії над аспектами духовного життя локального етнічного соціуму. Морфологія простору культури бессарабських болгар розкривається через усвідомлення і популяризацію історичних фактів колонізації Буджака болгарськими мігрантами XIX ст., а в історичній ретроспективі – формування болгарського етносу часів Першого Болгарського царства на територіях нижнього Дунаю, до складу яких входив Буджак. Відтак когнітивні, ціннісні і регулятивні смисли колективної пам'яті локального соціуму розбудовується не тільки на системі фізичних (клімат, ландшафт, географія розселення) і ментальних координат (мова, традиції, обряди, ритуали), але й динамічно розвиваються у просторі культурної рефлексії через розробку історичних (формування Дунайської Болгарії) і міфопоетичних сюжетів (спроба художнього відтворення образів ханів Аспаруха, Кубрата, Огуза, покровительство Тангри тощо). Культурна пасіонарність розкривається через інтегрування національних міфів, міжкультурний діалог, наявність плюралістичного підходу в естетичних оцінках.

Мал. 1.
Кара О. Д. Переселенці (2008).

1. Азманов В. В степях Буджака: сборник рассказов / В. Азманов. – К. : Логос, 2017. – 112 с.
2. Азманов В. Колонисты: трилогия / В. Азманов. – К. : Золотые ворота, 2014. – 263 с.
3. Български поети от Бесарабия и Таврия. Антология. Съст. Е. Налбантова. – Варна : Liternet, 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим достępu: [<https://litenet.bg/ebook/besarabski/content.htm>]
4. Дерменжи И. Синие и черне, как море... / И. Дерменжи. – Черновцы : Технодрук, 2017. – 160 с.
5. Златарски В. Н. История на Първото българско Царство / В. Н. Златарски. – Т. I.: епоха на хуно-българското надмощие (679-852). – София 1918. – [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://www.promacedonia.org/vz1a/index.html>
6. Коч С. Трансформации в етническом самосознании болгар Бессарабии XIX-XX вв. / С. Коч // Българите в Северното Причерноморие: Изследвания и материали. Одеса – ВеликоТърново, 2009. – Т. 10. – С. 369-376.
7. Куртев Н. Да намориш расковничето. Опит на историчеки роман / Н. Куртев, А. Малешкова. – Ямбол, 1998.
8. Налбантова Е. Подстъпи към современната българска поезия от Бесарабия и Таврия / Е. Налбантова. – Велико Търново : УИ «Св. св. Кирил и Методий» 2014. – 86 с.
9. Налбантова Е. Образът на майката в съвременната бесарабска българска поезия. Култура. Идентичности. Съмнения / Сост. А. Алексиева, Н. Данова, Н. Чернокожев. – София : Издат на БАН 2016. – С. 215-226.
10. Налбантова Е. Съвременна българска бесарабска проза. Предварителни бережки / Е. Налбантова // Молдовско-български връзки: История и Култура // Сост. Н. Червенков, И. Думиника. – Кишинев : S.C.V, 2016. – С. 437-447.
11. Налбантова Е. Български творци от Бесарабия. Представяне. Анкети (с Иван Вълков, Иван Ненов, Ана Малешкова, Николай Куртев). Кн. 1. – Велико Търново: Проглас. – С. 109-128.
12. Райбедюк Г. Б. «Придунай журавлиний» Михайла Василюка / Г. Б. Райбедюк // Українська мова і література в школах України. – 2016. – №4. – С. 32-33.
13. Райбедюк Г. Б. Світло душі Таміли Кібкало : штрихи до портрета берегині рідного слова в українському Придунав'ї : До 80-річчя від дня народження / Г. Б. Райбедюк // Українська мова і література в школах України. – 2017. – № 9. – С. 60-63.

14. Райбедюк Г. Б. Художня мова поетів Подунав'я // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету / Г. Б. Райбедюк. – Ізмаїл, 2006. – Вип. 21. – С. 141-146.
15. Сборник на българска бесарабска поезия (XIX-XX в.) / За ред. Нико Стоянов. – Одеса: Маяк, 2002. – 132 с.
16. Соколова А. В. Літературне краєзнавство в профільній школі: методичні рекомендації / А. В. Соколова. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. – 72 с.
17. Соколова А. В. Літературне краєзнавство півдня Одещини: навчальний посібник / А. В. Соколова. – Ізмаїл, 2014. – 122 с.
18. Телеуця В. В. Народнопоетична творчість Подунав'я: проблеми регіональної специфіки / В. В. Телеуця. – Ізмаїл : СМІЛ, 2010. – 223 с.
19. Kiskin, Aleksey. The aesthetic of postmodernism in the works of Izmail poet Andrei Butakov // Journal of Danubian Studies and Research: Vol. 7, Issue No 2, 2017. – Galați: Editura Universitara Danubius. P. 439-445.
20. Reva-Levshakova, Lyudmila. The Danube Region Poetry: Personalities and Creativity // Journal of Danubian Studies and Research, Vol. 5, No 1 (2015). – P. 335-341.
21. Viger, Alexander. Modern Poets of the Southern Bessarabia // Journal of Danubian Studies and Research, Vol. 5, No 2 (2015). – P. 191-199.

Шевчук Т. Образ Буджака в естетической рецепции бессарабских болгар Украины и Молдовы.

В статье исследуется образ Буджака, сформированный в эстетической рецепции бессарабских болгар Украины и Молдовы. В частности, он рассматривается в синхронии и диахронии, что происходит в вертикальной парадигме ад/рай. В поэтическом творчестве бессарабских болгар выделены следующие доминирующие концепты: переселенцы, дом, огород, лоза, степь, даль, путь, горизонт, река, Дунай. Образ Буджака неразрывно связан с героическими личностями протоболгарской истории (Аспарух, Кубрат, Огуз). Популяризация героической истории болгар бессарабскими художниками несет образовательную и воспитательную функцию, преодолевает онтологическую драму отрыва от исторической родины, оправдывает факт переселения и рабский труд первых колонистов.

Ключевые слова: Буджак, рецепция, переселенцы, степь, дом, регион, идентичность.

Shevchuk T. Image of Budjak in the aesthetic reception of Bessarabian Bulgarians of Ukraine and Moldova.

The article deals with the image of Budjak, formed in the aesthetic reception of the Bessarabian Bulgarians of Ukraine and Moldova. The image of Budjak is considered in synchronicity and diachrony, which occurs in the vertical paradigm of hell/paradise. The following dominant concepts are distinguished in the poetry of the Bessarabian Bulgarians: resettlers, home, garden, vine, steppe, distant, pathway, horizon, river, Danube. The image of Budjak is inextricably linked with heroic personalities in the history of Proto-Bulgarians (Asparuh, Kubrat, Oguz). The popularization of the heroic history of the Bulgars by the Bessarabian artists carries an educational and upbringing function, overcomes the ontological drama of separation from the historical motherland, justifies the fact of the resettlement and slave labor of the first colonists.

Key words: Budjak, reception, resettlers, steppe, house, region, identity.